

Azië 7 - Reisverslag Indonesië, Maleisië (Borneo), Brunei en Singapore (deel 3)

In dit verslag zal ik verder ingaan op Sulawesi, de boottocht naar Kalimantan, en mijn verblijf in Sabah, Brunei, Sarawak en Singapore. Het betreft november en december van het vorig jaar. Momenteel (8 april) ben ik in de Filipijnen, na een verblijf in Thailand en Laos, waarover ik later zal berichten.

Sulawesi

Ik vertrok vanuit Flores per ferry naar Sulawesi, een tocht die een volle dag zou duren, en die me niet naar het verwachte Makassar maar Bira bracht. Het eten op de boot was beperkt tot voorgepakte noodlesoep. De Indonesiërs namen, slim genoeg wat meer eten zelf mee, waar het islamitische deel echter pas mee kon beginnen na zonsondergang vanwege de Ramadan. Om drie uur s' nachts werd ik gewekt door een enorm kabaal, ik dacht dat we er al waren, maar het betekende hun tweede en laatste maaltijd van die nacht. Tijdens de karaoke die de kapitein startte bleek hoe medogenloos dit populaire gebeuren kan zijn. Een jongen die niet het verwachte (aanmoedigings)applaus kreeg, liep vervolgens wanhopig rond de rest van de reis.

In Bira aangekomen leek een volgende scam aan de hand te zijn, alle 'busjongens' zeiden me dat hun bus vol was, wat me in de handen van een dure taxichauffeur naar Makassar zou kunnen drijven. Ik besloot maar gewoon een bus binnen te springen, en kon na een plaatsverwisseling blijven gelukkig.

Ik had me zo verheugd om nadat ik dit in 1990 al gemist had, Fort Rotterdam bij Makassar te gaan bekijken. We kwamen echter pas s' avonds aan, en ik wou ook genoeg tijd over hebben voor Tana Toraja in Centraal Sulawesi. Via wat omzwervingen, waarbij een Indonesische nog een keer mijn busrit betaalde (onverwachts en eigenlijk wat beschamend voor deze 'rijke' westerling), kwam ik in de nachtbus terecht naar Rantepao (het toeristencentrum van Tana Toraja).

Hier had ik weer hetzelfde 'geluk' als eerder met het gebrek aan regentijd, omdat diezelfde dag nog een begrafenisritueel zou beginnen in één van de mooiste dorpen vlakbij; Kete Kesu.

Begrafenisritueel in Tana Toraja, het zoveelste hoogtepunt

Tana Toraja is een vrij bekend geworden door deze begrafenisrituelen, waarbij vooral de offering van waterbuffels en varkens veel indruk maken. De mensen zijn overwegend christelijk, maar hebben nog een groot deel van hun traditionele cultuur en animistische religie bewaard. Door de offering van dieren maakt de ziel van de overledene meer kans om in de hemel toegelaten te worden. Ook spelen sociale aspecten een rol; de familie van de overledene geeft als het ware een deel van de gaven terug aan dorpelingen en bekenden, die zij tijdens eerdere begrafenissen ontvangen hebben. De familie betaalt namelijk de gehele begrafenis, waarbij vooral de waterbuffels een vermogen kosten zo'n 1.000 Euro per stuk, en de kosten kunnen bij belangrijke personen oplopen tot zo'n 30.000 Euro. Bij een gemiddeld dagloon van minder dan een Euro tot zo'n 5 Euro, een astronomisch bedrag.

Het vlees van de geofferde dieren gaat niet verloren maar wordt verdeeld en geveild aan dorpelingen, familie en bekenden. Een begrafenis duurt meerdere dagen, en via een gids werd op ik de eerste dag geïntroduceerd bij de dochter van de overledene. Deze man was al een jaar geleden overleden, maar deze tijd heeft men nodig voor de voorbereidingen, mensen uitnodigen en het geld bij elkaar zien te krijgen. Iedere gast wordt wel geacht een cadeau mee te nemen, op advies van de gids gaf ik vier kg suiker. De tijd dat ik de komende dagen aanwezig was in het dorp werd ik verder gastvrij voorzien van eten en drinken, en langzamerhand leerde ik steeds meer mensen kennen.

Op de eerste dag worden gasten ontvangen in een speciaal opgezet 'festival dorp' rond de 'rante' het centrale grasveld waar alle festiviteiten plaatsvinden. Een deel van de gasten blijft slapen, in dit geval woonden 7 van de 10 kinderen en hun gezinnen buiten dit gebied en zelfs op andere eilanden. Via een processie wordt vervolgens het lichaam in een speciaal bouwwerk dat op de typische waterbuffelvormige Toraja-huizen lijkt, op een grote toren geplaatst. Elke dorpling voert schijnbaar zonder orders zijn taak uit, alles lijkt van tevoren afgesproken. Een deel van de mannen is drager van het lichaam in het bouwwerk, een ander deel helpt bij het slachten van de dieren, speciale sterke mannen offeren de dieren, de meeste mannen nemen ook deel aan speciale begrafenisdansen, de vrouwen zijn vooral actief in de keuken en het serveren van drank en eten.

Ik bleef die dag hangen tot een uur of 7 s' avonds toen andere toeristen (vooral in toergroepen) al uren vertrokken waren. Ik raakte o.a. in gesprek met een plaatselijke milieu-activist die ik later nog opzocht.

De tweede dag wou ik eerst wat van de rest van de omgeving zien, en kwam pas laat s' middags aan toen er nog wat begrafenisdansen werden uitgevoerd. Ik had daardoor de verwelkoming van de belangrijke gasten gemist. Zij brengen grotere cadeaus mee zoals varkens, die door vier man ingeklemd tussen bamboestokken (dus vaak luid krijsend) worden vervoerd. Deze cadeaus zijn echter niet voor de familie maar worden ook weer verdeeld onder de gevers en dorplingen. Een groot deel van de varkens was ook al geofferd die dag.

De derde dag zou het grote 'spectakel' plaatsvinden; de offering van de waterbuffels. Ik vroeg me van tevoren af hoe ik dit zou kunnen aanzien. De dag begon met wat waterbuffel-gevechten onderling. Daarna werd er door de ceremoniemeester en de familie onderhandeld hoeveel en in welke volgorde de buffels geofferd zouden worden. De buffels werden net als bij een Nederlandse rundvee-fokdag (keuringsdag), rondgeleid door hun begeleiders, die hen af en toe liefkozend aaiden. Wat zou er in hun hoofden omgaan, nadat men jaren trouw voor de dieren gezorgd had? Een buffel is ook geen varken die wat meer bewustzijn heeft over wat er staat te gebeuren. Zij schijnen zich meer verwonderd af te vragen wat hun wordt aangedaan, en denkt niet eens na om zich te verzetten tegen hun noodlot.

De duurste zwart-wit gespikkelde waterbuffel was als eerste aan de beurt. Vastgebonden met zijn poot aan de speciale offersteen, werd hij met een kapmes in zijn halsgeslagen. De bedoeling was zowel de halsslagader als de luchtpijp door te snijden liefst in één keer, maar dat lukte niet altijd. Sommigen vielen binnen een halve minuut neer andere leken wel vijf minuten te blijven staan, terwijl de man zijn mes schoonmaakte op een andere (half)dode buffel en opnieuw toesloeg. Twintig minuten en 12 dode buffels later was het voorbij. Ik had me vooral beziggehouden met mijn werk; dia's maken en kon zo mijn emoties wat wegdrukken. Al gauw had ik het geheel geaccepteerd, ook door de serieuze manier waarop de mensen te werk gingen, en omdat het deel van hun cultuur (van wedergevigheid) was. Het zou ook wat hypocriet zijn geweest als vleeseter, om dit onacceptabel te vinden, hoewel de dieren soms wel wat erg lang moesten lijden.

Razendsnel werden de dieren daarna gevild, en geslacht, de hoeven waren hierbij een trofee voor de jongens. Toen kon de veiling aan bekenden en familieleden beginnen, de dorplingen wachtten ondertussen rustig op hun gratis stuk vlees.

De vierde dag tenslotte was de daadwerkelijke begrafenis, voorafgegaan door een heilige mis in de buitenlucht. De vrouw, zonen en dochters van de overledene zaten bij het lichaam van hun vader, de rest van de familie, dorplingen en gasten zaten aan de andere kant onder de rijststopslagplaatsen (die een stuk van de grond zijn gebouwd om de muizen buiten te houden). Nog voor de begrafenis werd er een maaltijd opgediend, waarna de processie zich richting de rotsen verplaatste. Belangrijke families waartoe deze man behoorde hebben een speciaal gebouw waarin overledenen worden bijgezet, armeren worden ook wel in de nabijgelegen grotten of onder overhangende rotsen bijgezet. Het was allemaal indrukwekkend, zeker omdat

ik dit mocht meemaken als (enige) toerist en buitenstaander. Aan de andere kant leek het ook weer op een Nederlandse begrafenis in veel opzichten, hoewel deze man al een jaar dood was. Ik ging terug met de vrouw van de milieu-activist, en besloot hem nu maar eens op te zoeken.

Overig Tana Toraja

Op de eerste dag ontmoette ik dus een milieuactivist, zijn naam was Paul Senga. Hij was al jaren actief in de milieubeweging, o.a. via internationale contacten en subsidies had hij een composteringsproject opgezet. De mest die wordt geproduceerd tijdens waterbuffelmarkten wordt verzameld en omgezet in compost. Hij wil het project nog veel verder uitbreiden, en meer boeren de voordelen laten ervaren boven de (sneller werkende) kunstmest.

Via een rapport van een Japanse universiteit over Tana Toraja dat Paul me gaf, werd ik weer eens gemotiveerd om door te gaan met mijn gevecht tegen de westerse stijl van productie, marketing en (over)consumptie. Pas sinds de toeristen naar dit gebied kwamen, werden namelijk de normale kringlopen van productie en consumptie doorbroken, en was er plotseling sprake van langzaam - tot onafbreikbaar afval. Niemand had hun echter vertelt dat dit afval onafbreikbaar was, in tegenstelling tot hun normale afval dat gewoon in het systeem blijft. Als westerse (en Aziatische) bedrijven zo graag lokale markten willen openbreken (mensen zover krijgen dat ze denken niet meer zonder deze producten kunnen voor hun geluk), zouden ze ook wel eens de verantwoordelijkheid voor het omgaan met afval op zich kunnen nemen.

Het afscheid met Paul leek een beetje op mijn afscheid van Edie Cacal (een inheemse leider in de Filippijnen); wederzijds bedanken voor diensten die je nooit voelt dat je hebt aangeboden omdat je er zoveel plezier aan beleeft, een zeer apart gevoel.

Daarnaast bezocht ik enkele andere dorpen en graven in de omgeving, die soms zeer mooi waren, o.a. ook door de uitzichten over het mooie heuvellandschap tussen de dorpen. Tenslotte zag ik diep in de nacht, tussen 6 slapende Toraja's, Nederland Schotland inmaken met 6-0. Een prachtige afsluiting van mijn bezoek aan dit gastvrije volk.

Kalimantan

Weer een nachtbus bracht me in Pare Pare aan de westkust van Sulawesi, waar ik rond 2 uur s' nachts gedropt werd in de hoop alvast op mijn boot te kunnen slapen. De Pelni-boot arriveerde pas om 7 uur s'morgens echter, maar gelukkig hielden twee Indonesiërs me gezelschap. We gingen o.a. naar een restaurant om 3 uur dat bomvol was vanwege de Ramadan.

Ik had vanwege het verschil in prijs toch maar de economie-klasse gekozen, wat zo zijn nadelen heeft op het gebied van voedsel, maar wel gezelliger is om mensen te leren kennen. In mijn geval kwam ik bij wat vriendelijke jonge gezinnen uit Flores terecht, waaronder jammergenoeg een huilbaby. Ze waren net als vele anderen op de boot op weg naar Sabah in Maleisië, om wat beter betaald werk uit te voeren en/of te zoeken. Met wat extra geld kon ik gelukkig mijn maaltijden wat opwaarderen, want van een klein stukje vis en rijst, en minimale groente werd ik niet echt vrolijk. Misschien dat het daaraan lag dat ik inmiddels 15 kg, en mijn laatste weegschaal zei zelfs 20 kg, ben afgevallen. Dat laatste kan bijna niet want dan zou ik op het gewicht van mijn 16e levensjaar zitten. In ieder geval blijft reizen (voor mij) een gratis afslankcursus, naast alle andere pluspunten, die ik nu niet allemaal ga herhalen.

Na twee en een halve dag zijn we dan eindelijk in Nunukan in het Noordoosten van Kalimantan. s'Morgens denk ik dat we er al zijn, en sta al bijna op de kade met mijn volle bekpakking, als één van de mannen uit Flores zegt dat we Tarakan waar we s' nachts aankwamen, nog helemaal niet verlaten hebben.

De bedoeling van ons allemaal is om direct van Nunukan een boot naar Tawau in Sabah te nemen. Maar in verband met het eind van de Ramadan vertrekt er vandaag (en de volgende

dag blijkt ook) die dag geen boot. Nunukan heeft niet echt veel bezienswaardigheden, dus tijd voor wat boeken, in mijn 'hotel' in de paalwoningen-wijk. Met verder wel heel vriendelijke mensen en jeugd (*zie foto*). Ik werd nog wel gastvrij uitgenodigd voor het diner ter ere van het einde van de ramadan, en ook het contact met het (vooral) vrouwelijke personeel is best leuk. Ik neem me voor de zoveelste keer nu eens wat foto's uit mijn verzameling vakantiefoto's (en Veulense foto's) te halen, want meestal verwatert het contact als ik ze allemaal heb laten zien. Het gaat vooral om de vakantiefoto's (met Aziatische vrouwen) blijkt steeds, meestal vinden mensen in Azië het wel erg interessant om foto's uit Nederland te zien. Nog een dag Nunukan wordt plotseling onderbroken als een gestrande groep duiktoeristen uit Maleisië en Singapore, een boot heeft weten te charteren. Samen met een gezin waarmee ik iedere dag probeerde te vertrekken, kunnen we nu eindelijk weg.

Sabah

Vanuit Nunukan kwamen we aan in Tawau aan de Maleisische kant van de grens. Van hieruit kun je ook naar het mooie eiland Sipandan, maar naar een inspannende tocht van twee maanden door vele Indonesische eilanden, besloot ik het nu wat rustiger aan te doen en wat dingen over te slaan.

De volgende dag ging ik naar Sandakan aan de Noordoost kust, en de tocht daar naartoe liep door eindeloze oliepalmlantages. Het verkeer op de weg bestond hoofdzakelijk uit oliepalmtankauto's en een Filippijn naast me in de bus werkte al tientallen jaren in de houtkap. Dit was karakteristiek voor Maleisisch Borneo de komende maand. Hoewel het land veel reclame maakt voor de "eco-treasures" op Borneo, is dit beperkt tot kleine stukjes overgebleven oerwoud.

Bij Sandakan bezocht ik één zo'n stukje in Uncle Tan's wildlife camp. Dit ligt aan de Kinabatangan-rivier, en er was inderdaad ongelofelijk veel wildlife te zien; neusapen, een orang utan, makaken, gibbons, neushoornvogels, krokodillen, visotters, boomkickers, een luipaardkat, ijsvogels, wilde zwijnen, civets, en een monitor hagedis zag ik onder andere in vier dagen tijd. Sommige dieren komens zelfs het kamp binnen op zoek naar voedselresten, en zijn op een paar meter afstand te zien. Het trieste is echter dat er zoveel te zien is hier, omdat dit het laatste stukje jungle is langs de rivier dat nog niet is veranderd in een oliepalmlantage. De dieren zitten dus opgepropt in een klein stukje bos. Naast de wilde dieren was dit kamp ook vooral heel gezellig. De staf bestond uit een mix van Maleisische gidsen, een Australische vrijwilliger annex didgeridoo-speler, en wat langblijvende westerse vrouwen, die een bepaalde band hadden opgebouwd samen. Iedere dag kwamen er weer nieuwe toeristen die meestal twee nachten bleven, maar voor weinig geld kon je ook langer blijven, en dit was inclusief drie maaltijden en vaak gezellige avonden met veel rijstwijjn. Daarna stond de hoogste berg van Zuidoost-Azië (tussen de Himalaya en Papua) op het programma: Mount Kinabalu (4101 meter). Na de Rinjani was ik nog steeds in vorm, en 15 kg lichter dan toen ik uit Nederland vertrok dus het klimmen viel wel mee. Het afdalen was echter een stuk lastiger, want vrij steil met hoge treden. Veel mensen kwamen dan ook met blessures onder aan. Het uitzicht was echter mooi, ook al op de eerste dag toen we ergens halverwege in een berghut verbleven. Net als op de top bevonden we ons boven de wolken, wat een beetje op het uitzicht vanuit een vliegtuig lijkt. Het was echter allemaal wat commerciëler opgezet, en veel toeristischer. In plaats van in mijn eentje op de Rinjani, stonden we nu met zo'n 40 mensen kou te kleumen en te wachten op de zonsopkomst. Ik was wat te vroeg vertrokken dus drie kwartier in die snijdende wind was niet echt een pretje, gek in zo'n tropisch land eigenlijk, en stelde vast dat ik definitief beter hitte dan kou kan verdragen. Het was trouwens wel allemaal wat gezelliger dan op de Rinjani, omdat we als een groepje klommen (o.a. een Iers stel dat in Amsterdam woont en werkt, en een Australiër die ook meer dan een jaar op reis ging) en samen konden genieten van de sterk verhoogde prijzen

voor drank en eten in ons berghutje. Na terugkomst gingen we meteen door naar de heetwaterbronnen bij Poring, wat wel weldadig is na zo'n dag.

De dag erop naar één van de mooiere watervallen die ik gezien heb van 120 meter hoog. Zo na een jaar reizen worden op opvallend veel plaatsen watervallen aangeprezen, maar vaak stellen ze weinig voor, zeker als je in de droge tijd langskomt. Hetzelfde geldt voor grotten en tempels, hoewel ik die laatste nog wel steeds indrukwekkend kan vinden. Iedere keer volg je maar weer trouw de Lonely Planet voor de highlights in elke plaats waar je aankomt, maar op een gegeven moment besef je dat er een paar echte highlights zijn, waarbij de andere wat in het niet vallen. Als (hobby)fotograaf blijf ik echter maar dia's schieten iedere keer, waarvan ik dus zo'n 80% aan de kant kan leggen waarschijnlijk.

Als laatste in Sabah naar Kota Kinabalu de hoofdstad, waarin vooral het Sabah museum de moeite waard is voor de verschillende kledingsstijlen en huizenbouw van de etnische minderheden.

Brunei

Om op eenvoudige wijze een land toe te voegen aan mijn Azië-lijst, even naar Brunei toe. In zo'n twee dagen heb je hier alles weg gezien, maar het was zeker de moeite waard. Het land kwam ik in per boot vanaf Kota Kinabalu, en ging ik uit per bus naar Sarawak. Een Canadees stel en ik hadden geluk dat een vriendelijke Algerijn, die hier al jaren werkt, ons een lift gaf van de haven naar de hoofdstad Bandar Seri Begawan. Door mijn eerste uitgebreide douanecontrole tot nu toe (vooral mijn boeken vond men interessant voor een nadere inspectie) was de lokale bus namelijk al vertrokken.

Brunei is een soort dictatoriale oliestaat, waar de sultan de dienst uitmaakt, en waar het moslimgelooft een belangrijke invloed op de regelgeving heeft. De bewoners van het land mogen geen alcohol drinken en invoeren, buitenlanders wel. Na een uur of 10 s'avonds zijn de straten leeg (en nachtleven bestaat er niet), maar ook overdag lijken de straten veel te breed voor de enkele auto's die hier rondrijden. Toch heeft ieder gezin gemiddeld twee auto's volgens de Algerijn. De benzine is goedkoop, en vooral Shell doet goede zaken hier. Zij hebben net als de nationale overheid 50% van de olie-winning en -industrie in handen. Alleen de olie voor eigen gebruik wordt echter hier geraffineerd, de rest wordt onverwerkt uitgevoerd. Hetzelfde doen ze met de olie uit de Maleisische olievelden. In de diverse museums vond ik nog mooie one-liners om onder andere plaatselijk talent te werven; '.. the exciting challenges that careers in the oil industry offer to young people who have their eyes set on a better and brighter tomorrow.' Dit talent heeft men vooral nodig om de technieken voor oliewinning te verbeteren, niet om te zoeken naar alternatieve energiebronnen, blijkt vervolgens. Ook is men 'strongly committed to protection of the environment and we continuously strive to minimise the environmental effects of our activities'. Het broeikas-effect laat men dus gemakshalve buiten beschouwing.

Over zo'n twintig jaar is de olie echter op in de velden hier. De oerwouden die tot nu toe redelijk beschermd werden, zouden dan wel eens het volgende slachtoffer kunnen worden. Voor de vondst van de olie bestond de export van het land vooral uit producten afkomstig uit het oerwoud, de vraag is of dit weer mogelijk is op een duurzame manier, of dat men in staat is om geheel nieuwe economische sectoren op te zetten.

De rijkdom van het land is vooral zichtbaar in twee moskeën: de Omar Ali Saifuddien en de Jame' Asr Hassamil Bolkliah. Deze laatste heeft het mooiste interieur van een moskee wat ik ooit gezien heb, met veel goud, mozaïeken en prachtige tapijten. Jammergenoeg was foto's maken verboden.

De tocht uit het land liep langs Seria aan zee, waar belangrijke olievelden liggen, en een monument is gebouwd ter ere van de winning van het miljardste olievat. Hier was ook een westers legerkamp te vinden om de industrie te beschermen.

In Brunei kwam ik er trouwens achter dat mijn pinpas niet meer werkte, vrij lastig allemaal als je nog wat wil eten s' avonds. Gelukkig accepteerde men voor een keer Maleisische ringits. Maar toen die op waren later in Sarawak, ging ik een avond met honger naar bed, een dag later kon ik bij een bank terecht voor mijn traveller cheques, die ik sinds Cambodja en China niet meer nodig had gehad. Het bleek dat ik wat laks was geweest met overschrijven naar mijn betaalrekening, en dan weigeren ATM's opeens. Al met al heeft de globalisering ook positieve effecten, want zes jaar geleden in Azië, was ik veel tijd kwijt met geldwisselen bij de verschillende banken (en moest hun openingstijden in de gaten houden), en was ook afhankelijk van een enkele brief bij de Poste Restante voor de contacten met het thuisfront. Internet en ATM's maken het leven van een reiziger toch wat aangenamer, maar eigenlijk ook wat te gemakkelijk, het romantische van de langverwachte brief is er nu niet meer bij (hoewel emails soms ook lang op zich kunnen laten wachten).

Sarawak

De eerste plaats waar ik aankwam was Miri, met een aardige rivierhaven en getatoeerde Kayan-vrouwen op de markt. In Sarawak zijn nog veel inheemse bevolkingsgroepen te vinden, waarvan de Penan (die als enige nog jagers en verzamelaars zijn), de Iban, de Melanou, de Kayan en Kenyah (ook wel Orang Aslu genoemd), en de Kelabit, de belangrijkste zijn. De Maleisische moslimbevolking vormt hier zelfs een minderheid. Een gedeelte van de groepen komt ook in het Indonesische deel van het eiland voor. Ik bezocht een Iban-dorpje bij Niah. Zij wonen net als de meeste andere groepen in longhouses, van hout gemaakte enorme gebouwen, waarin soms alle leden van een dorp wonen. Men heeft een privé-ruimte, met een gezamenlijk voorportaal, ze lijken een beetje op flatgallerijen. Als je een dure tour boekt, of geluk hebt in een plaatselijk café kun je worden uitgenodigd, om in zo'n longhouse te verblijven. Pas in Sibü viel die eer mij echter pas te beurt, toen een Melanau-schoenmaker me uitnodigde om in zijn dorp op bezoek te komen. Dat zat er echter niet meer in vanwege al geboekte vluchten.

Verder bezocht ik bij Niah de beroemde grotten, één van de grootste ter wereld, als ik me goed herinner. De tocht door het oerwoud was minstens even mooi, zeker op de terugweg in het inktzwarte donker. Toen ik de zaklamp uitdeed was ik alleen nog omringd door allerlei exotische geluiden, ook even een moment om van te genieten, en stil van te worden.

In Sibü kreeg ik in een Taoïstische temple bijles in de Chinese religies van een medewerker met zendingsdrang (wel herkenbaar). Het was allemaal interessanter dan ik gedacht had, dus ik bleef langer dan het half uur die hij beloofd had, dat het maximaal zou duren.

Op de boottocht van Sibü naar Kuching werd ik weer geconfronteerd met de (voorlopig) altijd voortdurende houtkap. Middelgrote schepen transporteerden de boomstammen, naar klaarliggende (Chinese) zeevaarders. Ook de inheemse volkeren waren betrokken hierbij, want bij hun dorpen lagen de gekapte boomstammen klaar voor verzending. Een Italiaan vond (net als ik vroeger) dat de schuld vooral bij westerse bedrijven en consumenten lag. Maar na een tijdje hier de kranten gelezen te hebben, zie ik toch ook wel een interne oorzaak. Het is duidelijk een politieke keuze van de Maleisische overheid, om als redelijk ontwikkeld land te blijven kappen, en vervolgens oliepalm-, rubber- of sagopalmlantages aan te leggen. Daarnaast zijn ook Aziatische consumenten en bedrijven medeschuldig, waarschijnlijk verbruiken zij nog wel meer hardhout dan het westen.

Kuching de hoofdstad van Sarawak, is een redelijk welvarende stad met veel groen en monumenten uit vooral de Engelse koloniale tijd. Verder is de stad van alle gemakken voorzien, als het goedkoopste bier in Maleisië, Engels voetbal in grote Chinese eethallen, en wat aardige disco's. Het museum is ook zeer de moeite waard evenals 'the Cultural village', een stukje buiten de stad. Hier kun je vertegenwoordigers van de verschillende eerdergenoemde etnische volkeren vinden, in hun nagebouwde typische huizen. Dus als je

snel iets wil meekrijgen van de cultuur, op zijn ‘toeristisch’ een mooie en gemakkelijke gelegenheid. De dansen worden uitgevoerd door steeds dezelfde mensen die dus steeds andere volkeren vertegenwoordigen, maar weinig mensen in Nederland zullen het verschil kennen tussen een echte Iban, en een ‘Melanou-Iban’ als ik dia’s laat zien.

Een lang gesprek met een Melanou man, maakte onder andere duidelijk dat hij het vooralsnog als een positieve ontwikkeling ziet dat zij (gestimuleerd door de overheid) oerwoud omkappen voor de aanleg van sagopalmen, grotendeels voor de export van sago (een zetmeel). “We hope for the best”, zei hij. Uit de Vipassana-meditatie leerde ik onder andere dat je anderen en de wereld niet kan veranderen, alleen jezelf. Dus dat zou bij acceptatie betekenen, wat met toch iets te ver gaat.

Singapore

Van Kuching vloog ik naar Johor op het westelijke schiereiland van Maleisië. Dus toen kwam er een einde aan mijn overland-water-tocht tot nu toe. Maar er waren goede excuses vond ik: de afspraak met een Nederlander (en mezelf) dat ik met kerstmis terug zou zijn op Ko Pha Ngan, er zijn geen boten tussen Borneo en het schiereiland, en via Kalimantan in Indonesië wel een boot pakken in die richting zou me minstens een week kosten. En dan de prijs (ook belangrijk als backpacker): 50 Euro. Air Asia maakt reclame met de slogan “Now everybody can fly”. Het lijkt er wel op. Maar ik blijf ervoor dat er internationale afspraken komen om belasting op kerosine te heffen, en BTW op vliegtickets, anders blijft er sprake van valse concurrentie met andere vormen van openbaar vervoer die veel minder vervuילend zijn. Een Engelse die ik ontmoette op het vliegveld ging meteen door naar Singapore, dus dat deed ik ook maar, en via ongeveer drie bussen en grensposten kwamen we ergens na middernacht aan in Singapore.

Hier begon twaalf en half jaar geleden mijn eerste reis buiten Europa, en ik had goede herinneringen daaraan. Vergeleken met toen is er flink doorgebouwd en gemoderniseerd, op zijn Chinees dus (de meerderheid van de bevolking). Chinatown heeft haar laatste restje authenticiteit en sfeer verloren, en ziet er nu lekker strak uit. Er zijn wat andere projecten afgerond als het Esplanade-theater, en vijf mega hoge torens. Toch biedt Singapore genoeg voor minstens een dag of drie sight see’en. De meeste andere reizigers blijven echter maximaal een dag, om een vlucht te pakken of door te reizen. Er zijn veel mooie Engelse koloniale gebouwen (met name de City Hall, Fort Canning, de Supreme Court, en het Raffles Hotel), verder zijn Boat Quay, Little India (waar een Indiase Hindoe-minderheid woont), Arab Street (vooral een Indiase en Maleisische moslimwijk), en Merlion in de haven (het symbool van Singapore) de moeite waard. En dan het uitgaansleven, de beste keuken in Azië (door de mix van zoveel culturen), en het winkelen (rond Orchard road vooral) natuurlijk. Altijd weer handig om wat dingen te kunnen in te slaan als diarollen, boeken en een nieuwe flitser. Verder sleepte ik een tijdje rond met zo’n vijf kilo aan oude tijdschriften, die ik hier goedkoop kon kopen.

Singapore eindigde met wat romantische (of eigenlijk achteraf helemaal niet) beslommingen, waar ik jullie niet verder mee zal vermoeien.

Reacties blijven welkom via guusgeurts@yahoo.com en andere verslagen zijn te lezen op: <https://guusgeurts.nl/andere-publicaties/> (onder 2003-2004, dit is verbeterd in 2022).

Guus Geurts

Vanuit Baguio – de Filippijnen

8 april 2004